

श्रीहरिर्जयति ॥ १ ॥ नथेदेविवायते ॥ मूर्खोभगवत्सुजनं गम्भिरसंश्लेष्टवेति ॥ किंतावत्प्राप्नो जघन्यप्रेवेति ॥ कुतः पुरा रोषुतथैवेक्षते ॥ तपामि ॥ हृतीयस्त्रेषु दोमांसदेवेतु भृतेषु संतमामानमीश्वरं हित्वा वृभिरजते मौद्याद्यम्भवेतुहोतिसह्या दिवाकोषु निंदा मरणात् एकारशस्त्रं चेद् स्वचाराद्यमासमत्पात्तुम् ॥ स्त्र्योग्निब्रह्मलाङ्गागावेदेहस्वरः वं प्रसरज्ञते भूता त्वासर्वशूलानिप्रसरज्ञापदादिप्रसरत्यन्तपूजापदेषु प्रतिमायाश्रुतेश्च ॥ न च अश्वयोहृदये लूर्येस्थंडिलेप्रतिमासु च ॥ शा लयामेव वक्रांकेपट्टिपुकासु दवता ॥ नित्यसंतिहरण्यवत्रास्तरोषु वगो जुवेति स्वत्यर्थसारेव बनादितरसाधारणमि तिवाच्य ॥ जावारमाध्वेश्वरनं संक्षेपवद्यामिक्षिष्ठोरनिततेजस ॥ यत्कृत्वमुनयः सर्वेषरनिर्गुणमानुयुः ॥ अश्वद्वौहर येस्तर्थेस्थंडिलेप्रतिमासु च ॥ षस्त्रेतेषुहरेः सत्यगर्वनं तु निमिः स्मरतः ॥ अश्वोक्रियावतादेवेदिविद्वैवोमनीषिणां प्रतिमास्त्रं त्यबुद्धिनायोग्नांहृदयेहरि ॥ तस्य सर्वगतत्वाद्यस्थंडिलेभानितात्मनामित्याद्य ववन्ते ॥ जावारणवक्रास्त्रं प्रतिमाद्वैह स्यात्पुद्धधिकारक्लोक्ते ॥ एवं देवतरसमत्वस्याप्यशक्यवचनत्वेष्ट्रे श्वस्यदूरापास्तत्वा ॥ जघन्यप्रेवप्रतिमायां पूजनमितिप्राप्ति ॥ उच्यते ॥ जिज्ञासोरधिकारित्वा ॥ इनोदोषाप्रसंजनादात्र धारीत्वात्मा ॥ छलोभक्षे द्विषयतां ॥ ॥ ॥ गीतायां च तुर्विधाभजते माभित्यत्रात्मीनां च तुर्विभजनेभिकारउक्तः ॥ तोषा र्तीष्ठिनीयावत्कृतं भजनं हृत्वात तत्प्रजत इतिजघन्येऽप्य ॥ जिज्ञासु सुखुर्वज्ञानार्थभजन्नपिजोत्तरानेषु वरतिशयेन भजतीतिताभ्यामुत्त्रमः ॥ एवं संतिजिज्ञासोरत्यबुद्धितायाश्रुष्टत्वात्त्रादशाषु जनेप्रतिमापूजनस्यनन्दघन्यत्वं संभवति प्रसुर्वेत्त्वेषां जघन्याभिकारिणां फलसाधनत्वात् श्रेष्ठप्रेव ॥ प्रहरोग्यथस्त्वास्यासंपादकोषधवत् ॥

यस्तेऽदृश्यवत्तते आत्माभेदीप्रभेषीप्रक्षेपोपेत्वेत्वं ५

प्रत्यवामत्रागभावपरिपालनमात्रार्थत्वात् ३

न च प्रातर्मध्यं दिनं सामं विष्णु पूजां समावरेत् यथा संधातथा नित्या विष्णु पूजा सूताबुधेः । अत्राक्षो विस्तरैऽव्रातः स
मृग्यके शब्दं प्रभाक्षेपेव साधेत्पुष्ट्याजलिस विद्विषेत् । प्रभाक्षेपविस्तरेण संक्षेपेणाथवाहरें संशूल्यभोजनं कुरुमादि
त्यथानरकं व्रजेन दितिकालमि एव दीपिकायां नारदीयान्तित्यायासम्याः फलासाधकत्वमिति इष्टात्वेषम्यान्तेष्ट्या
प्रितिवाच्यां नित्यस्थावन्मात्रार्थतायाप्रत्रयोजकत्वाद् यावज्जीवाधिकारकाप्रिहेत्रादपि स्त्रीगृहादव्रस्त्रेः । तद्वेषम्यान्तेष्ट्या
गकामादिपद्वेषयर्थप्रस्त्रेष्ट्राक्षितुः । तिस्त्रतीमनेवाहेऽतिववनाहिष्ठे । नियोर्जर्थतायाद्वो विलादकरणो राजदंडव
त्यत्यवायः करणेनुतद्वेषफलमिति इष्टात्वेषम्यान्तेष्ट्यान्तेष्ट्यानि । यजनं प्रतिमायानुउत्त्रमं परिकीर्तिमितिकाल
मिर्ण्यरीपिकायां प्रातः कालम् स्थले विष्णुधनेनिरवा । क्येनोत्र प्रत्यस्थं कठोरत्वात् । न चेद्मवेदिकपरीपि
प्रिवाच्यां विनिग्रहकाभावाद् । प्रत्युतस्त्वर्थसारे ग्रास्त्रग्रोहदये स्तर्येस्थं उलिप्रतिमासुच्चशालग्रामेववक्रोक्ते पटेषु ग्रासु
देवताः । नित्यसंतिहिरण्येव ब्राह्मणो षुवगो षुवगो । न ग्राम्याप्रणवेनवा तद्विग्रेव वासं त्रैरर्वये जुर्वनुत्त
देविवाक्येवेदिकत्वप्राप्तेष्ट्या । न वनतस्य प्रतिमाग्राम्यतस्य नामसहयशाश्वतिमाध्यं दिनशुतौ ब्रह्मलक्ष्मप्रतिमानि विभात
त्यजनप्रसाद्रतप्रतिवाच्यां श्रुतेष्ट्याभ्यनिषेधप्रत्यवाद् । वैरापदामनसहस्रनामव्याख्याशंकरावामैस्तथायाख्या
नात् । न तत्त्वपञ्चाभ्यनिकञ्च दृश्यते इति श्रुत्यते तथानिर्णयाच्च । न क्षेत्रशक्त्वात्मनेसिध्वोः । ज्ञाते अपूर्वकं तदा अत्यन्तम
क्षमत्वात्मन्यतावहिन्दृश्यग्रामिति । न तु ग्रामेव तथामिति वा प्रवैक्ष्याप्रेयवाक्ये षुभ्रुमन्त्राप्रेयवाक्ये षुभ्रुमन्त्राप्रेयवाक्ये षुभ्रुमन्त्राप्रेयवाक्ये षुभ्रुमन्त्राप्रेयवाक्ये षुभ्रुमन्त्राप्रेयवाक्ये ७

तथासति ४
पूर्वकजीता
लक्ष्मिका
एषु वेनक
तसं वं भवो
द्वाषु ५

८४

प्रितिपूजनस्य षष्ठीत्र सत्वं सुका अग्ने क्रियावता मित्रा दिनात् च्छुद्धो उरोधेन स्फूर्ता जार्थे भगवं क्रियति रथ्या हृष्टे न तु स्थितौ वैष्णवो धर्मनिर्याते स्य जनवर्गतत्वा ज्ञेति हेत्वं तरस्य श्रद्धाउरोधस्य वतेषु ते षु तोत्या कथं जा धन्यसंभावना पि। अश्ववैष्णवं छृतवैष्णवं तु सर्वत्र समाने। क्षेत्रे इत्युपपादितमेवैतजघन्यता वादिन एव जगन्नाय इति रिका। ततु यथेवत खेकादशसंख्या क्रियाइत्वा प्रतिपापिक्रतो नोक्रेति वेत्तु इत्यते प्रवेत्त्रं अप्रमाणन्ते वं वहसि। श्वर्वहि भक्तिस्त्वं सुपसुख्येत कीदृशीमङ्गिरादृते तुष्टुवप्रे श्वेषमद्विंगमद्वक्त्रमदर्शनस्य रीत्वार्चनमित्या दिना भक्तिवद्वर्गीतताऽववादित्रगोष्ठीभिर्महात्मा उत्तरं भवतः यात्रावलिपिधानं च सर्ववार्षिकपर्वत्युवेदिकीतां ज्ञिदीर्थी द्वासदीयवत धारणः प्रमाणार्थापने अव्याप्ति वैततः संहित्यवौ घृणम् उद्यानोपवनात्री उत्तरं मंदिरक्रमाणे संमार्जनोपते पांख्यो सेकं ते उवत्तेनोः। एतश्चुक्रप्रसादमहु समवद्य भाष्यमा असानित्वमद्विंगतस्यापरिकीर्तनं अपिदापावलोक्मेनोपयुज्यान्ति वेदितं यद्यदि इतं प्रत्येकं यज्ञाति प्रियमालनः तत्तत्त्विवेदयेन्मस्तु दानं त्यापकत्वत इत्पत्तै शृन्ति शूजासपरिकरामुक्ता पञ्चश्चर्येभ्युरित्वनेनैकादशशूजास्था नानिततो जगन्नामित्रदद्वा अतएव स्फूर्तु विद्युत्यावय्या हविषाग्नो यजेत्प्राणा आनिष्येन तु विद्युत्याग्नेण गोष्ठं गथवसादिना वैष्णवेवेषु सत्त्वत्वा हृदिवेष्यावनिष्ठुधाः पुरुषाचियातो येष्युक्तेष्यो युरुक्त्वात्माते। स्थं उल्लेपं त्रहृदये भैश्चिरात्मानमालनि ज्ञेत्रज्ञं सर्वभृतेषु समत्वेन यजेत मात्येके कं साधनमुक्तवान्ननु शूर्ववन्नानो भवादिष्टवा काणिनानासाधनानि। तेन शृन्ति पूजनमेव प्रस्त्रामक्षिसाभन्नमिति निश्चीयते। यानसौकर्यज्ञात्विहृष्टेते षुभद्रुपश्च रवचक्रगदाङ्गुलैः युक्तं च तर्तु जंशात भायन्न द्वेष्मसाहित शति वाक्ये ध्यानस्यार्चना चिकारलेन कथनात स्यावसौकर्य

१८४ एवं सत्युपक्रमे पृथग्भावपदाद्यते निष्ठा प्रबर्त्ति पदे भ्यश्च सुणेऽप्यज्ञशास्त्रमनयत्क्षयते तदेव सपरि करन्ति यत इति सिद्धतीति ॥

तादृशाच्चिन्धायकवाक्येऽर्थपति
हीर्षया७

तत्रादि ३

四

ଆମ୍ବାର୍ତ୍ତି ୨

८ र्वं दिते स्मृष्टि ते दग्धे धृष्टे मानविवर्जिते या गरीने पशुस्पृष्टे पाते दुष्ट भूमिषु। अन्यते जाविते वैव पतित स्पर्शी हृषिते दशस्वते बुनो बद्धुः सा धानं दिवोकस इति ब्राह्मणाक्षयोनि नित्रवशाद् भज्ञिधानस्यामुक्तता त्रिस्थलीसितोः स्त्रीणामनुपनीतानां शूष्णाणां वनरे चरे श्वरः स्थाप-

५ लादुद्धिकरोतियः स्यातिनरकं घोरं पुनराहृतिवर्जितं। अत्र सामान्यतो भूठोहुकाः पापहृष्टयः प्रतिमेतिविकल्प्यते हृष्टाः न दा त्वं कवुरिति। उत्तरवें उक्तवोत्तमाहाम्येत्तदोयद्वाकृत्वत इति भंत्रोदात्त ब्रह्मपरत्वेन व्याप्तवर्णो रुक्षः विद्यारथे न च वेद भाष्यत धावावावात इति वृत्तिर्वृष्टे श्वरेन गवहृष्टित्वा दृष्ट्यजाएव। अवैष्मवस्तुयोविषः सपाखउः दक्षीतितः।

६ अंतर्जोभूवं हृषीदेवितत्रैषनिरोयश्चित्तिभ्रोतरस्वं उदित वावाक्यात्। न दोक्तवाक्याः नैतत्रत्वे त्रस्य स्वरूपपरत्वाद् अप्रतिप्राप्तद्वयं न दोषरतिवाच्यं। शानानं दात्मकोदिष्टुर्वत्रतिष्ठत्ववित्यहृषितिर्वृक्षिभान्ति। अतो हृतेन गवत्त्वं तत्त्वज्ञे भक्त्याकियमालोकपिनरोषप्रसंगः। तदुत्तरेन गवत्त्वे भगवद्विष्टिः प्रयोगका रसां चानाम् विविक्षणमहा-
७ दिभिस्तत्र गीर्वाणाम् श्वरेणार्थितं लिङं विष्णुवाविनमेद्वृजः। स्यातिनरकं घोरं यावदाहृतमप्यवे-

८ त्विविक्षणमहा-
९ दिभिस्तत्र गीर्वाणाम् श्वरेणार्थितं लिङं विष्णुवाविनमेद्वृजः। न तस्य निरुक्तिर्वृष्टाप्रायश्चित्ताद्युतेरदि। न ते यः
१० श्वरस्य स्पृष्टं हृष्टिं गवाहृतिवेवा। स सर्वधातनाभोगीमातदावेष्टतारकः। योषिङ्गः पूजितं लिङं विष्णुवाविनमेत्तुयः सकेऽपि
११ कुलसंसुक्तश्चित्यर्थो रवं वस्त्रदिति। वृक्षं यज्ञत्वाद्वृष्ट्यतीसेतुस्यनारदीयवाक्येवनमनेष्विदोषस्मरणात् तत्रैव शूष्णो
वाऽनुपनीतो वास्त्रियोदापतिकौपिका के शब्दवा शिववापिष्ट हृष्टरकमश्चुतरतिश्छादीनां स्पर्शीस्यापिष्यात् क्रूरवस्मरणात्
१२ सञ्जिधानेतरश्वोगत्तात्तुनस्त्रितिरत्मीकार्थीन व्यावताहस्या। चूजनेकथनदोषरतिवेद् उच्यते। शूर्त्ववस्त्रिवेधाभवते। सर्वस्य न गवः प्रतिनितस्याम् प्रित दूषत्वात् श्वाकरवायोपकर्त्य ब्रह्मणामत्रात्मित्वा न्मत्रादिभिर्वाहृतेन सञ्जिधा-
१३ नां तत्र त्रयं उत्ते स्मृष्टितश्वोक्षयिदस्तन्निधानम्। रुपेष्वृष्टयोगामुष्मतो तेऽन्तुर्द्वावातरविषयकां। दिवोकस इति प्रश्ना

१४ नाष्टिकात्त्रास्त्रिविष्णोर्वशक्तस्य वामः। शृष्टसुक्षतिर्विष्णुवाविनमेवरः। इष्वानेत्तुरेवानिपश्यत्यामुष्मिकेकिः। वित्तिर्वृहन्तारदीयस्कादेवा वैष्णुः।

नामोऽप्युत्तमा न कारयेत्। प्रतिष्ठाविकृतात् स्पूजनं निःसूलं भवेत्। मानोऽनुत्तमिः।
वक्तुं क्षीरोमान्तरीनलोक्येषामि न। जापिहत्यर्थहीनकर्त्तरं मंत्रहानामविजे। स्त्रियलक्षणहीनादुनप्रतिष्ठासमोरिषु उपिना

द्विवदनाञ्चानुभगवन्मात्रेष्वयकं न गवतः सर्वम् निहिततयाऽवाहनस्वलाङ्गधापकताभावेन रघुडितत्वादीनामसं
निधापकलाभास्तु। एषोक्तेष्विष्वधमीत्वरेत्तीयक्तेश्वावाहनप्रयोजनाध्याये। द्विजवावा विलः सर्वेगतोद्देवोमहो
पिमहत्तरः स्त्रस्य अश्वात्मस्त्रम्। इत्यसर्वव्यापीजगन्मयः। नास्त्रिकिंचिन्नंगत्यस्मिन्यत्रनास्त्रिजनार्दनः। सदसञ्चम
शापागत्तेजायाम्ब्रमहात्मनः। श्वावाहनेनकिंकार्यतस्यसर्वगतस्यतु। श्वाकंडेश्वत्वावा। श्वावाहनमथात्रापिक्रियतेयज्ञगत्त्वा
त्यते: नित्यसन्निहितस्यापिसर्वत्रपरमेष्ठिनः। केवलकारणात्तत्रस्वमनस्तुष्टिकारणः। श्वावाहनोमध्यादेवस्त्रत्रसान्नाहि
तोपिवेति। एवं सतियउपासनामार्गीयस्त्रियाप्यत्ताश्वद्विश्वासास्तेषां हुदितया स्फुरतीतितान्वत्येवेष्टा विका

तानितोवा। उभक्तान्वत्तीत्यकिंचित्करा। अतएव व्रतिष्ठानभनादि। द्वितोपिततेषादेष्वक्त्यानित्यभक्तपराणि। यद्यपितद्व
पत्तादिहेतुद्यस्यसर्वसाधारणतंत्यापिशालयामादिश्वजानुक्ताभगवतोऽप्रतिमाप्नेवमहत्तावपेवेननिरूपे
तातेनतत्रकाञ्छिद्विदेषोस्त्रीतिश्वायते। सर्वशानिभक्तं व्रतिदनुद्विधिश्वानीतीछयामद्वाडिर्भृत्यत्वरूपस्त्रकः। य
यास्त्रेभावकृपाधीजीवक्रियात्मभियन्त्यर्थव्याप्तापीचा। शारीरदववस्थितातीत्यकिंचित्करा। इनं जी
वमेवैद्विष्टानीत्याकारात्। द्विलग्नः साकारव्यापकतेषामुखेषु खस्त्रहस्तेष्ट्रस्थेवंस्थिरः। सर्वेषां कटुङ्गलाद्युप
चोराणां साहाद्विनियोगइति। नवाधेष्वतेनस्थितोक्रमसाहाद्विनियोगइत्यानां कनीयः। भगवतः स्वतीतरत्यात्

। अः एविवीमंतरद्यादिश्वते। अतोऽप्तेवंभगवत्तेतद्वेष्टारो। लिङ्गुत्तमादेवेतिरिक्त। नन्तस्त्विवंत्यापिसर्वासु प्रस्त्रिष्ठि
विशेषाच्छ्रीकृष्णस्त्रिरेवसेष्वेतिकोश्यनिर्बोधः। उच्यते। भजनंहिम्बुद्वरूपस्त्रवमुख्यं फलनांतरीयकल्पात्। मूलस्त्रपतावक्त

४

३२

३१ व२

३२४

नी२
मूलसंक्षेपे
गि२

हरसुभगवानस्त्वयः क्षमिर्भावकः शाहदत्याकोहस्त्रैवसिद्धा। शतरत्ववतारादिस्तपतात्तुपकादितमावौधेः सुबो
धिभाष्टादिषु। पूर्वोस्थितिरावेशस्त्रपावक्षेत्रीय। सौरवंस्तिस्त्रैतरेभश्वरेशः सोवतारादिस्तपस्यात्तद्वभगव
दंशाभूतमितिद्वैतत्त्वमूर्तिः। श्रीनृष्णमूर्तिउभाल्मिलतोयंतर्बंध। अथमूर्तिरेपिभक्तिवैष्टेणस्त्र
मप्रवचेद्विभवेऽक्षवतुनाज्ञतयापि साधनदशमांतत्त्वतीतिरेवभवतीतिद्वांतरितलभावं। बलुश्वतिभावा
क्षेवभावेशः सर्वदाकराविद्वा। सोपिसर्वान्प्रतिक्षेपिविद्वावेतिविचारेतो। तत्रवत्त्वा
त्रयायपद्मास्तुनसंभवति। सर्वदासर्वेषामिकर्त्तुपात्रप्रवाभवद्वा। इतीयाएवतु साधीयोसस्त्वासक्षयेव
मितितत्त्वा । १५ क्षादिरेश्वर्यस्थीर्णनवद्वभक्तिरेवतस्यताटशीवाच्या। सात्र रत्वारवामनोविकारस्तपत्वादोतरोतनवस्त्रा
वेशायितुंशक्तेतितयासमितिसाचितनपिस्त्रैर्गवत्त्वमिक्षिवित्तांप्रितिरेतत्। उच्चेन। भक्तानुतोषभगवादगज
शूणपायः भक्तेनतुष्टिमयेतीत्यादिवक्तैर्भक्तेष्विवाहांतोषेवादिभीवोपविवाहः सामाजा
सवररेवाद्वैतिनभावात्तुभवोभक्तानो। आरनेदरायात्तद्भावेपिभावनासीक्षेत्रविवा
वेतिनपूर्वोक्त्वा द्वैतस्त्रैकर्त्त्वमिक्षेत्तद्वाप्रदरणोत्कृपात्त्वस्थितित्यादिनाप्रकटीकृतमावौधेः। फक्तेष्व
सेवाफलविवरणे। सराव्यसक्तीतांस्वस्त्रप्रभगवत्त्वेनकलभात्त्वादिकंवप्रभुवरणोभक्तेहस्तिविहन्मन्दगादा
तुपपतिगंधो वित्युपरायस्ते। इतिस्तुतिहृजनवादः॥ ॥

सावयुस्तुपदेरामनतरेकानुपपन्ना। सततक्षिनेतरेणात्प्रयायस्त्रिवेपराभक्तिर्यद्यादेवेतमागुरोक्तिशुतेहत्कठेष्वपेसिते
तितारतम्भापिनक्षिविद्वैतपत्त्वा।

वृ७